

Judisk-kodade superhjältar:

Några tankar om kategorisering

MARTIN LUND

Martin Lund är oavlönad docent i religionshistoria vid Lunds universitet och universitetslektor i religionsvetenskap vid Malmö universitet.

martin.p.lund@mau.se

Den här artikeln är en bearbetad version av min docentföreläsning.¹ Arbetet med att förbereda föreläsningen och artikeln har varit mycket givande, då det har tvingat mig att tänka på ett snävare och mer fokuserat sätt om en kategoriserings- och klassifikationsproblematik som gäckat mig. Den här problematiken hör till ett forskningsprojekt jag håller på att starta upp, där jag ska analysera närmare 100 superhjältefigurer som på olika sätt karaktäriserats som judiska av såväl judiska som icke-judiska serieskapare, med fokus på vilka syften figurenas positionering som judiska har tjänat för olika aktörer. Nedan diskuterar jag mitt sökande efter ett sätt att diskutera figurerna som tar hänsyn till den mångfald av perspektiv och identifikationer som präglar såväl figurerna som serieskaparna.

Bakgrund och Syfte

Det nya projektet kan beskrivas som en tematisk uppföljare till min första monografi, som i sin tur var en bearbetad version av ett kapitel i min avhandling. I avhandlingen, *Rethinking the Jewish–Comics Connection*, undersökte jag det jag då kallade för ”konfigurationer av identitet” i tecknade serier av amerikansk-judiska författare.² I tre analytiska kapitel tittade jag närmare på en seriefigur (Stålmannen mellan 1938–1941), en serie (*X-Men/Uncanny*

1 Föreläsningen hölls på CTR, den 3 juni 2024.

2 Martin Lund, *Rethinking the Jewish–Comics Connection*, Lund 2013.

X-Men från 1963–1991) och en serieskapare (Will Eisner, 1917–2005), som ofta används som ”bevis” på att amerikanska serier över lag har präglats djupt av judendom och judiskhet. Genomgående i hela avhandlingen analyserade jag också kritiskt vad andra sagt om de här serierna och serieskaparna i förhållande till deras uppfattade judiskhet. På ett sätt kan man säga att jag undersökte hur andra klassificerat och kategoriserat serieskapare och seriefigurer som judiska på olika sätt, med olika syften.

Jag bröt senare ut kapitlet om Stålmannen och publicerade en reviderad och expanderad version som min första monografi, *Re-Constructing the Man of Steel*.³ I boken diskuterade jag olika påståenden om Stålmannens förment judiskhet: jag granskade bland annat läsningar av Stålmannen som invandrarfigur, som golemfigur, som ett uttryck för *tikkun olam*, läsningar av hans utomjordiska namn – Kal-El – som hebreiskt och mer därtill.⁴ Många författare har dragit sådana paralleller i försök att klassificera Stålmannen som en judisk figur – som en judisk superhjälte – men inget av dessa påståenden håller för en historiserande närläsning. Jag diskuterade också det återkommande, men högst problematiska, användandet av en artikel från SS-tidningen *Das Schwarze Korps* som bevis på Stålmannens judiskhet, en artikel som använde Stålmannens skapares judiskhet med otvetydigt antisemitiska mål. En rätt uppseendeväckande kullerbytta, skulle jag säga, som särskilt påtagligt belyser ett vanligt förekommande, okritiskt förhållningssätt till sökandet efter en essentialiserad judiskhet i superhjältevärlden som präglad, och fortsätter prägla, såväl populärvetenskapliga som akademiska texter.⁵

Medan jag inte kunde hitta några belägg för att Stålmannens amerikansk-judiska skapare avsiktligt hade skapat en figur med rötter i Tanakh, judisk tradition eller judisk folklöre, menade jag i boken att Stålmannen kan förstås som en ”existentiellt autentisk” judisk-amerikansk figur – en figur vars tillkomst och karaktärisering bär tydliga spår av samtida amerikansk-judiska identitetsformationer, särskilt just i sin nästan överdrivna amerikanskhet och patriotism.⁶

Jag avslutade boken med att uppmana till mer grundforskning, som anlägger nya perspektiv på ämnet superhjältar, judiskhet och serier, och som tar seriernas, seriefigurernas och serieskaparnas historiska grund på allvar:

3 Martin Lund, *Re-Constructing the Man of Steel: Superman 1938–1941, Jewish American History, and the Invention of the Jewish–Comics Connection*, New York 2016, <https://doi.org/10.1007/978-3-319-42960-1>.

4 Det senare med hjälp av Ola Wikander.

5 Lund, *Man of Steel*, 109ff.

6 Lund, *Man of Steel*, 178f.

Instead of reiterating the same themes time and again – no matter how enjoyable reading they might make for – what is needed now is basic research that brings new perspectives to the material, that takes seriously the lives of the creators, and that critically considers their work as having been shaped in the meeting between Jewishness and American-ness, between Judaism and Americanism, and that rigorously considers the cultural, ethnoracial, gendered, and classed politics of their time, hard, grueling, and, perhaps, occasionally disappointing or disconcerting work though it may be.⁷

På många sätt kvarstår behovet, och den här artikeln (liksom mitt nya projekt) tar på ett sätt upp min utmaning från åtta år sedan. Jag vill här problematisera kategorin ”judiska superhjältar”, som ofta används som explicit eller implicit förståelseram i populärvetenskapliga och akademiska texter om judendom, judiskhet och superhjältar, och föreslå begreppet ”judisk-kodade superhjältar” som ett alternativ – en typ av perspektivskifte som jag tror kan vara produktivt i förhållande till andra vanliga kategoriseringsmönster i judaistiken liksom i religionshistorian. Min utgångspunkt är den historiserande tanken att våra kategoriseringar som forskare inte bara är oskyldiga beskrivningar av en verklighet som finns utanför och bortom språket vi använder för att tala om den, utan att våra kategorier ordnar och strukturerar den annars ostrukturerade verkligheten på specifika sätt med långtgående konsekvenser.⁸

Judiska superhjältar eller judisk-kodade superhjältar?

Av anledningar jag snart kommer in på ser jag etiketten ”judiska superhjältar” som tillskrivande, snarare än beskrivande; mer lämplig för normativa kategoriseringar än för analytisk klassifikation. Som tematisk uppföljare har mitt nya projekt också en delvis delad utgångspunkt med monografin, *Man of Steel*. I den boken lånade jag begreppet ”existentiell autenticitet” av Stuart Charmé, som använder det för att beteckna identitet som ett pågående existentiellt projekt i tid och rum, hur man väljer sitt jag i god tro. Han knyter här autenticitetsbegreppet till identitet: han talar om en autentisk judisk *identitet*.⁹ Som motpol skriver han om det han kallar ”essentialistisk autenticitet”. Han använder detta begrepp för att prata om ett fokus på ett ”judiskt innehåll” – på judisk kunskap, judisk praktik, judiskt engagemang.

7 Lund, *Man of Steel*, 184.

8 Jfr. Aaron W. Hughes & Russell T. McCutcheon, *Religion in 50 Words: A Critical Vocabulary*, New York 2022, 35–40, <https://doi.org/10.4324/9781003140184>.

9 Stuart Z. Charmé, ”Varieties of Authenticity in Contemporary Jewish Identity”, *Jewish Social Studies* 6:2 (2000), 134f, <https://doi.org/10.1353/jss.2000.0001>.

I det här perspektivet åsyftas en autentiskt *judisk* identitet: det som är, eller uppfattas som, autentiskt, är det judiska i identiteten, inte det individuella.

”Essentialism” brukar ofta användas för att beteckna ett förtingligande och överslättande perspektiv, och jag kommer att använda det så i den här artikeln med. Men jag ser det grundläggande i Charmés perspektiv som strategiskt användbart för att prata om superhjältar som uttryckligen och explicit har identifierats som judiska av serieskapare eller -förläggare. De har, kan vi säga, tilldelats ett judiskt innehåll i den kreativa processen. Trots att många hävdar det motsatta finns det nästintill inget i den tidiga Stålmannen som passar det senare perspektivet, inga symboler eller uttryck som explicit anspelar på ett ”judiskt innehåll” i figuren. Men det finns många andra figurer. Jag har än så länge identifierat och börjat koda runt 100 superhjältefigurer som publicerats i USA, där mitt fokus ligger – som explicit karaktäriseras som judiska på något sätt – som uttryckligen givits ett ”judiskt innehåll” i bemärkelsen att de identifierats som judiska och kodats med semiotiska och diskursiva resurser som ofta förstås, och som det rimligtvis går att säga är avsedda att avkodas, som judiska. Här finns en dubbelhet som är viktig att ha i åtanke: genom att figurerna förkroppsligar och personifierar det givna ”judiska innehåll” de kodats med framställer de också de judiska drag de bär som naturliga och självklara, snarare än som egenskaper de givits av någon, utifrån en mycket större pool av möjliga egenskaper, drag och karaktäristika, som i sin tur skjuts åt sidan.

Det finns en stor mångfald i mitt material. Många av figurerna jag har identifierat har publicerats av de stora superhjälteförlagen Marvel och DC, men också av mindre serieförlag, av judaica-specialiserade förlag, av sionistiska organisationer, i *The Forward* och i Haredi-magasin, och sträcker sig så långt tillbaka som 1940-talet. De täcker också ett stort spann i sin representationer av judiskhet. Några figurer är stereotypa, skapade av icke-judiska skapare för att underhålla en främst icke-judisk läsarkrets. Andra är pedagogiska, skapade för att lära unga judar om religion och tradition utifrån ett visst perspektiv. Åter andra är rent polemiska – fordon för sionistisk fördömdelse av BDS eller till och med en kritik av det återkommande påståendet att superhjältar är ett uttryck för en sorts amerikansk-judisk mentalitet eller kollektiv erfarenhet. Och några figurer har judisk-amerikanska skapare, medan andra har icke-judiska skapare. Väldigt få av dem har bara legat i händerna på en eller två skapare; mycket vanligare är det att ett flertal skapare har arbetat med dem, ibland över flera årtionden. Det finns alltså ett brett spektrum av figurer som många samlar under rubriken ”judiska superhjältar”, och som jag vill kalla ”judisk-kodade superhjältar”, men väldigt lite har skrivits om de flesta av dem.

I min bok vill jag kartlägga de här figurerna, men inte bara för att katalogisera och beskriva figurer med ett så kallat ”judiskt innehåll”. Ett sådant angreppssätt har en tendens att tappa fokus på metod och teori, som Leslie Dorrough Smith noterar: ”This model favors a more encyclopedic approach to scholarship, where focus is placed on lists of characteristics that describe various groups (including beliefs, myths, rituals, ethics, etc.), and featuring few, if any, questions about the nature of those lists.”¹⁰ Vilka typer av ”judiskt innehåll” figurerna kodats med, var för sig, är en utgångspunkt för mig, men det är bara början. Jag vill titta på hur figurerna kodats som judiska, för att se vilka klassifikationsmönster som kan skönjas, vilka olika förståelser av judiskhet som kodas i figurerna och hur de olika figurerna kan sägas relatera till varandra på olika plan. Och jag vill förhålla detta analysarbete till andra, tidigare diskussioner och förteckningar över ”judiska superhjältar” eller ”judisk-kodade superhjältar” för att se vilken bild av judendom och judiskhet de i sin tur skapar.

Här tror jag att ett korta exempel kan behövas: i figur 1 ser vi *Captain Israel*, huvudpersonen i två pamfletter som publicerades av StandWithUs, en ideell amerikansk grupp som enligt sin egen beskrivning utbildar om och förespråkar Israels sak.¹¹ I *Captain Israel*-berättelserna ser vi en positiv bild av Israel, förkroppsligad i en superhjältefigur som i sig kan sägas spela rollen som en manifestation av Israel – en amalgam av nationalstaten och folket – genom världshistorien. I figur 2 ser vi Eli Valleys ”Israel Man and Diaspora Boy”, som driver med uppfattningar om förhållandet mellan diaspora och Israel.¹² Valleys Israel Man är uppenbart en parodi av StandWithUs typ av Israelbild, som Valley ser som en amerikansk sionistisk konstruktion, medan Diaspora Boy är en grotesk karikatyr: ”a reimagining of the almost antisemitic image that many Zionist voices had framed diaspora Jews as, weak, petty, and possessed by vice and neurosis”.¹³ I de här exemplen ser vi, å ena sidan, en konkret beståndsdel av Charmés ”essentialistiska autenticitet”: han använder uttryckligen tanken om att det är i Israel som ett autentiskt och fritt judiskt liv och kultur kan skapas som ett exempel på essentialistisk

¹⁰ Leslie Dorrough Smith, ”Theory Is the Best Accessory: Branding and the Power of Scholarly Compartmentalization”, i *Theory in a Time of Excess: Beyond Reflection and Explanation in Religious Studies Scholarship*, red. Aaron W. Hughes, Sheffield & Bristol 2017, 184.

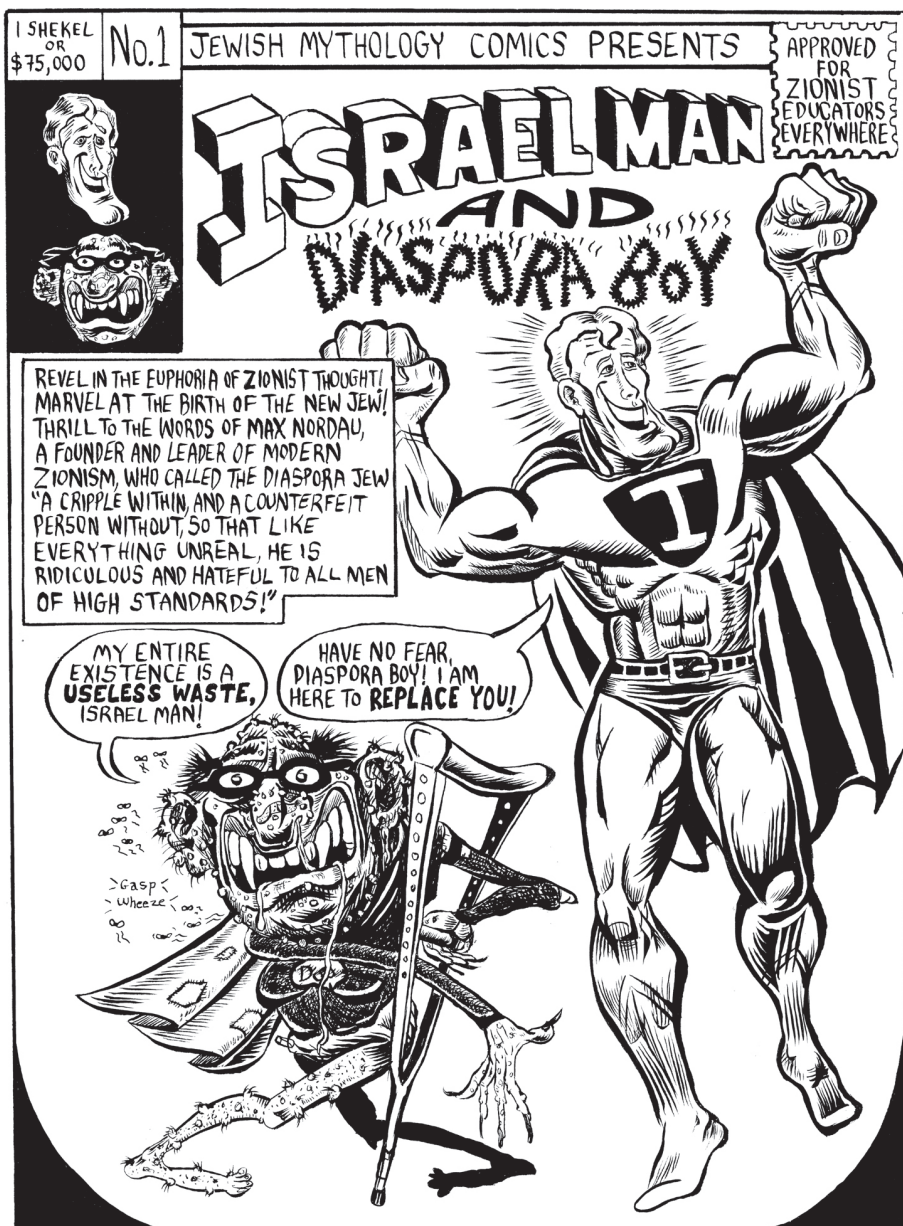
¹¹ StandWithUs, ”About”, <https://www.standwithus.com/about> [hämtad 23 juni, 2024]; Arlen Schumer, ”A Superhero for Our Time!”, *Captain Israel* 1 (2011); ”The Venomous BDS!”, *Captain Israel* 2 (2011).

¹² Eli Valley, ”Israel Man and Diaspora Boy”, <https://www.elivalley.com/comics/israel-man-and-diaspora-boy> [hämtad 23 juni, 2024].

¹³ Shane Burley, ”Eli Valley”, *Full Stop* (blog), 28 juni 2022, <https://www.full-stop.net/2022/06/28/interviews/shane-burley/eli-valley/>.

Figur 1. Captain Israel.

Figur 2. "Israel Man and Diaspora Boy".

autenticitet.¹⁴ Å andra sidan ser vi en kamp om hur judiskhet kan eller bör uppfattas och förstås: Valley positionerar sig på ett mycket tydligt sätt som kritisk till tanken att judiskt liv i Israel är det mest autentiska. "[H]onestly, if there's no other point to *Diaspora Boy*, it's to say we are not deficient", har han sagt om en samling av sina verk och diasporajudendom. "We are authentic."¹⁵

Captain Israel, *Diaspora Boy* och de andra seriefigurerna som nämns ovan kan förvisso beskrivas som "judiska superhjältar", men att kalla dem det riskerar att föra uppmärksamheten från slitningarna dem emellan till att i stället befästa en bred, men i sambandet rätt intetsägende likhet. Som vi ser i *Captain Israel* och "Israel Man and *Diaspora Boy*" kan serierna snarare sägas göra olika autenticitetsanspråk, som i båda fallen har en essentialistisk ton – de går emot varandra i hur de konstruerar autentisk judiskhet – och det är just de anspråken jag ser som mest intressanta och fruktbara att studera.

Här kan vi återknyta till Charmé, som skriver att i många av de exempel han skriver fram, "the authenticity of a Jew is identified with adherence to authentic Judaism, and authentic Judaism is ultimately defined by a particular understanding of the concept of 'tradition' that is accepted as normative and authoritative".¹⁶ Han beskriver alltså en sorts klassifikationskamp, mellan olika sätt att förstå judiskhet och en strid över auktoriteten att definiera judiskhet. Utifrån detta kan vi börja förstå autenticitet som något som skapas, och vi kan då, med Mary Bucholtz, också förstå autenticitet som en produkt av en ständigt pågående autentiseringsprocess, snarare än som en egenskap, något som en given identifikation eller något ting eller en tradition besitter.¹⁷ En essentialiserad "autentisk judiskhet" kan då förstås som en *autentiserad* judiskhet. Jag menar att om essensen, om det autentiserade innehållet är en produkt av en pågående process snarare än ett innehåll, kan skiftet från att tala om "judiska superhjältar" till "judisk-kodade superhjältar" göra det enklare att betrakta figurerna som historiska produkter snarare än som bärare av inneboende essenser.

14 Charmé, "Varieties of Authenticity", 133, 138.

15 Nathan Goldman, "Redefining Jewish Authenticity: An Interview with Eli Valley", Los Angeles Review of Books, 11 november 2017, <https://lareviewofbooks.org/article/redefining-jewish-authenticity-an-interview-with-eli-valley>.

16 Charmé, "Varieties of Authenticity", 138.

17 Mary Bucholtz, "Sociolinguistic Nostalgia and the Authentication of Identity", *Journal of Sociolinguistics* 7:3 (2003), 388f, 407ff, <https://doi.org/10.1017/S1467-9481.00232>. Jfr. Pierre Bourdieu, *Classification Struggles, vol. 1, General Sociology*, Cambridge & Medford 2018; Hughes & McCutcheon, *Religion in 50 Words*, 19–22.

Essentialism och autentisering i populärvetenskap och akademien

Vi kan också se autentiseringsprocesser som ger essentialistiska intryck i den myckna populärvetenskapliga och teologiska litteraturen om judendom, judiskhet och superhjältar, och i den akademiska litteraturen på ämnet. Jag vill kort diskutera några exempel för att ytterligare belysa varför jag vill skifta språket och perspektivet.

I sin bok *Up, Up, and Oy Vey!*, om hur ”judisk historia, kultur och värderingar formade seriesuperhjälten”, konstruerar Rabbi Simcha Weinstein en bild av en grupp judiska serieskapare som genomgående var skriftlärd och observanta, och som formade sina skapelser i enighet med sin religion (i många fall vet vi dock att de inte var särskilt religiöst observanta).¹⁸ I *Disguised as Clark Kent*, däremot, skildrar Danny Fingerth samma serieskapare – och många andra – som främst outsiders, vars skapelser präglades av en invandraridentitet och en liberal judisk etik (även om många av dem var rätt amerikaniserade).¹⁹ I båda fallen finns det en outtalad måttstock för vad som uppfattas som autentiskt judiskt, som i någon utsträckning kanske går att förlika med varandra, men som också på betydelsefulla sätt går emot varandra.²⁰

Detta är inte särskilt förvånande. Historiebruket i böckerna exemplifierar något David Roskies lyfter fram i *The Jewish Search for a Usable Past*: under de senaste århundradena har olika judiska grupper och individer sökt efter ett förflutet som kan göras användbart för just dem, i deras samtid. I minneskonstruktioner av detta slag finns också ett glömsketvång: ”choosing one set of memories entailed actively opposing another set. [...] every act of retrieval was simultaneously an act of rejection”.²¹ För att kunna använda superhjältar i ett argument till fördel för *baal teshuva*, som Weinstein gör, måste sekularisering och amerikanisering glömmas; för att använda dem för att argumentera för en judisk särart med få krav bortom den egna identifikationen som judisk, som Fingerth gör, måste religiös praktik och tradition i stället glömmas. Weinstein har själv sagt att han använder superhjältar för att få annars ointresserade studenter att lyssna på hans prat om religiös tradition, medan Fingerth kan bygga ett argument för att läsa Stålmannen

¹⁸ Simcha Weinstein, *Up, Up, and Oy Vey!: How Jewish History, Culture, and Values Shaped the Comic Book Superhero*, Baltimore 2006.

¹⁹ Danny Fingerth, *Disguised as Clark Kent: Jews, Comics, and the Creation of the Superhero*, New York, 2007.

²⁰ Jfr. Charmé, ”Varieties of Authenticity”, 134.

²¹ David Roskies, *The Jewish Search for a Usable Past*, Bloomington, 1999, 3, <https://doi.org/10.2307/2692351>. Jfr. Aleida Assmann, ”Canon and Archive”, i *Cultural Memory Studies*, red. Astrid Erll & Ansgar Nünning, Berlin 2008, 98, <https://doi.org/10.1515/9783110207262.2.97>.

som judisk som kräver att vi räknar bort utvandringen från Egypten från judisk identifikation och åminnelse.²²

Liknande bilder hade kunnat tecknas av andra populärhistoriska och teologiska verk om judendom och superhjältar, men vi måste gå vidare.²³ I den populärvetenskapliga och teologiska litteraturen är dock en essentialistisk autentisering att förvänta sig – den gör det möjligt för olika aktörer att förmedla och förespråka en delad identifikation gentemot andra som gör anspråk på judiskhet, eller gentemot ytterligare andra grupper. Som forskare är det inte min roll att lägga handen på vågen i sådana fall, för att säga vad som är ”rätt” eller ”fel”, utan att studera autenticitetsanspråkens och autentiseringsprocessernas syfte och effekter. Men att som forskare, likt de här författarna, tala om ”judiska superhjältar” – om essentialiserade identitetsbärare – snarare än om ”judisk-kodade superhjältar,” eller historiska kulturprodukter som positionerats som judiska av någon till något syfte, leder alltför lätt till att vi väljer sida i en pågående normativ kamp om rätten att definiera judendom och judiskhet.

Samtidigt måste jag diskutera de här böckerna och deras sanningsanspråk. Liknande autentiseringsprocesser syns nämligen också i akademiska texter, som ofta utgår från den normativa och autentiserande populär- och teologilitteraturen. Här utgår jag från ett av de senaste exemplen på den här diskursen: i artikeln ”Public Heroes, Secret Jews” från 2021 skriver Jennifer Caplan om det hon kallar fyra ”judiska figurer” – Ben Grimm, Magneto, Ragman och Kitty Pryde. Med stöd i Fingerioth och andra populärhistoriker hävdar hon att figurerna – och deras skapare – ”maskerat” sin inneboende judiskhet.²⁴

Caplans utgångspunkt är essentialistisk, i bemärkelsen överslätande och förtingligande. Eftersom figurernas skapare var judiska utgår hon från att figurerna alltid varit judiska. Argumenten för att figurerna ska läsas som judiska är antingen suspekta – Caplan hävdar att Fantastiska Fyrans Ben Grimm är ”nästan identisk” med Prags golem, en fiktiv figur med många skepnader – och i andra fall självklara: hon beskriver eller sammanfattar ett fåtal (mellan 2 och 5, beroende på figur) berättelser där figurerna explicit karaktäriserats som judiska. Det är i sammanhanget värt att anmärka att Caplan bara skriver om en bråkdel av det samlade antalet berättelser figurerna varit med i: när jag gav min föreläsning listade en Marvel-databas 2,360

22 Michael Elkin, ”Super ... Mensch?”, *The Jewish Exponent*, 6 juli 2006, <https://web.archive.org/web/20170319233147/http://jewishexponent.com/2013/05/22/super-mensch/>; Fingerioth, *Disguised as Clark Kent*, 45.

23 En längre diskussion finns i Lund, *Man of Steel*.

24 Jennifer Caplan, ”Public Heroes, Secret Jews: Jewish Identity and Comic Books”, *Journal of Jewish Identities* 14:1 (2021), 53–54, <https://doi.org/10.1353/jji.2021.0004>.

berättelser med Grimm, 1,153 med Kitty Pryde och 847 med Magneto, medan en DC-databas listade 147+13 berättelser med Ragman.²⁵

Att det i det här materialet finns några berättelser där figurerna identifieras som judiska, och att det i tre av fyra fall som Caplan skriver om är icke-judiska serieskapare som identifierat och karaktäriserat figurerna som judiska långt efter att de skapades (i två av fallen mer än 40 år senare), skildrar hon som en gradvis "avmaskering" av en essentiell judisk identitet som härrör från deras skapare: "comic book writers wrote their Jewish histories into their stories, and then made conscious choices to mask the Jewish characters. It has taken decades to reveal the hidden Jewishness of many of these crypto-Jewish characters".²⁶ I slutänden handlar Caplans artikel främst om att kartlägga när figurerna först beskrevs med ordet "judisk" och att hävda att deras judiskhet är direkt knuten till att deras skapare hade en judisk bakgrund.

Men det finns inget innehåll i den judiskhet Caplan hävdar präglar figurerna och skaparna: de är judiska, och det är allt som räknas. Skaparna blir bara representanter för en grupp, som skapar judisk kultur för att de är judiska. Och det finns inget utrymme för att figurerna skulle vara föränderliga historiska produkter, eller att samhälleliga, kulturella, politiska och ekonomiska förändringar i USA, över tid, har skapat olika förutsättningar för serieskapares möjlighet och vilja att identifiera och karaktärisera figurer som judiska. För att de ska kunna kopplas samman avhistoriseras alltså figurerna, deras skapare och judiskhet som social kategori.

Jag hade kunnat ge fler exempel på den här typen av akademisk argumentation, men det här exemplet får räcka för nu.²⁷ Artikeln är ett representativt exempel på en problematik jag ser i användandet av etiketten "judiska superhjältar". Etiketten leder ofta till en platt och förtingligande retorik, som slutar där den akademiska undersökningen borde ta sin början. Att säga att en figur är "judisk" – särskilt när det är så uppenbart i själva texten att figuren är tänkt att läsas på det sättet – tillför inget av analytiskt värde. Det anspråket görs ju i texten som sådan. Kategorin ger oss bara en väldigt bred ram. Om vi vill gå bortom textens egna anspråk måste vi problematisera eller kvalificera kategorin innan vi kan gå vidare.

²⁵ Databaserna finns på <http://marvel.fandom.com> respektive <http://dc.fandom.com>. I inget av fallen räknas versioner av figuren från alternativa universa – som är vanliga i den här typen av serier – med i summan.

²⁶ Caplan, "Public Heroes", 68. Kitty Pryde är den enda figur som kodats som judisk när den skapades, men då utifrån ett förslag från en icke-judisk serietecknare.

²⁷ För längre resonemang om sådan retorik hänvisar jag läsaren till Lund, *Man of Steel*; "The Mutant Problem: *X-Men*, Confirmation Bias, and the Methodology of Comics and Identity", *European Journal of American Studies* 10:2 (2015), <https://doi.org/10.4000/ejas.10890>.

Etiketten ”judisk superhjälte” eller ”judiska superhjältar” kan i stället ge intrycket att judiskhet är enkelt, oproblematiskt, obestritt, och att judiskhet är en statisk och entydig identifikation. Men så är verkligen inte fallet. Caplan beskriver som sagt Grimm som en golem, men också Magneto som judisk Förintelseöverlevare, Ragman som en ”onödigt irländsk” gårdfarihandlare och Kitty Pryde som en religiös judinna. Hon för ingen diskussion om Grimm i förhållande till de många olika golemberättelser som finns – ”judiska” och ”icke-judiska” – och hur vi ska förstå honom som en ”golem” i förhållande till någon av dem.²⁸ Hon skriver inget om vad det kan ha inneburit att Magneto karaktäriserades som överlevare just när amerikaniseringen av Förintelsen höll på att gå i högvarv under 1980-talet – men som judisk först på 2000-talet.²⁹ Hon reflekterar inte över det faktum att Ragmans mest ”judiska” berättelse skrevs av en grekisk-amerikansk författare, 34 år efter att figuren skapades, eller om hur stereotyp den berättelsen är.³⁰ Och hon säger inget om hur Prydes religiositet skildrats eller hur den kan förstås i förhållande till olika uppfattningar av vad judisk religiositet innebär. Pryde är, kort och gott, religiös.

För att sammanfatta: Caplan lämnar varken utrymme eller uppmärksamhet åt en analys av vad de olika figurernas judiskhet kan sägas bestå av, utan låter etiketten ”judisk” stå som självförklarande. Hon, liksom Weinstein, Fingerroth och många andra, utgår i stället samtidigt – och lite motsägelsefullt – från vad Stephen Whitfield kallar en ”minimalistisk” och ”maximalistisk” kategorisering av judisk kultur och kulturproduktion: deras perspektiv är minimalistiskt för att det utgår från att allt som judar skapar är judiskt, och maximalistiskt för att de hävdar att allt de skapar präglas av deras tro och erfarenheter som judar.³¹

Även om de här perspektiven inte vore svårförenliga, och även om det inte vore så att det inte finns något ”judiskt innehåll” i merparten av de serier som producerats av de judisk-amerikanska serieskapare som ofta diskuteras i akademiska, populärvetenskapliga och teologiska kretsar, så blir de ändå ohållbara och analytiskt oproduktiva. Den minimalistiska kategoriseringen

28 För mer nyanserade perspektiv på golem-figurer, se Maya Barzilai, *Golem: Modern Wars and Their Monsters*, New York 2016; Elizabeth Roberts Baer, *The Golem Redux: From Prague to Post-Holocaust Fiction*, Detroit 2012; Cathy S. Gelbin, *The Golem Returns: From German Romantic Literature to Global Jewish Culture, 1808–2008*, Ann Arbor 2011, <https://doi.org/10.3998/mpub.1734730>.

29 Jag har diskuterat detta i ”Magneto, the Survivor: Redemption, Cold War Fears, and the ‘Americanization of the Holocaust’ i Chris Claremont’s *Uncanny X-Men* (1975–1991)”, i *Drawing the Past: Comics and the Historical Imagination in the United States*, vol. 1, red. Dorian Lucas Alexander, et al., Jackson 2022, <https://doi.org/10.2307/j.ctv29g2hcz.10>.

30 Jag diskuterar detta kort i *Man of Steel*, 48–50.

31 Stephen J. Whitfield, ”The Paradoxes of American Jewish Culture”, i *American Jewish Identity Politics*, red. Deborah Dash Moore, Ann Arbor 2008, 248–50.

släpper in allt, så den ger oss ingen fast mark utifrån vilken vi kan tala om judisk kulturproduktion; Den maximalistiska kategoriseringen etablerar en essentialiserande uppfattning om vad som är judiskt på ett sätt som utesluter allt som inte passar inom dess snäva ramar och som gör det svårare att titta på andra möjliga bidragande historiska faktorer.³² Den bidrar alltså till en sorts teoretisk kulturell isolationism.³³

Mot ett perspektivskifte

När vi tittar på de många figurer som några kallar ”judiska superhjältar”, men som jag vill kalla ”judisk-kodade superhjältar”, skulle jag vilja hävda att ett bredare perspektiv än de som tidigare anlagts är nödvändigt, av flera anledningar. Ta det här med teoretisk isolationism. Det är sällan i den litteratur jag diskuterat som det finns utrymme för icke-judiska serieskapare. Detta trots att det är skapare som inte identifierar sig som judiska som skapat, karaktäriserat och kodat den absoluta majoriteten av de ”judisk-kodade superhjältarna”. Här ska vi inte glömma att judiskhet och bilder av judisk identitet och judendom aldrig enbart har skapats av människor som själva identifierar sig som judiska. Alla kan producera bilder av judiskhet, oavsett hur de själva identifierar sig, och det är forskarens uppgift att undersöka sådana identifikations- och autentiseringsprocesser. När vi pratar om något så stort, så varierat och så dominerat av icke-judiska kulturproducenter som ”judisk-kodade superhjältar” blir det omöjligt att få en bra bild av ämnet om vi inte kan ta med ”icke-judisk judendom” och ”icke-judisk judiskhet” i beräkningen, för att låna och anpassa ett begrepp av Jesper Petersen och Anders Ackfeldt.³⁴

Att detta är så viktigt att uppmärksamma har också att göra med att superhjältar produceras inom större sociala fält. Det är viktigt att inte tappa sikte på att superhjältefigurer skapas i förhållande till sociala, kulturella, ekonomiska och politiska relationer av olika slag.³⁵ Ingen serieskapare är en ö. Figurer med ursprung i serievärlden måste också förstås som produkter av den världen. Då kan vi inte isolera skapare på basis av deras etnoreligiösa identifikation, utan vi måste också utgå från de ramar och förutsättningar som de arbetat inom: faktorer som tänkt publik, ekonomiska strukturer och

³² Whitfield, 250.

³³ Jfr. Bucholtz, ”Sociolinguistic Nostalgia”, 404f.

³⁴ Jesper Petersen & Anders Ackfeldt, ”The Case for Studying Non-Muslim Muslims”, *Method & Theory in the Study of Religion* 35:2–3 (December 7, 2022), 241–59, <https://doi.org/10.1163/15700682-bja10095>.

³⁵ Jfr. Benjamin Woo & Jeremy Stoll, ”Comic Books, Graphic Novels, and Their Publics”, i *The Comics World: Comic Books, Graphic Novels, and Their Publics*, red. Benjamin Woo & Jeremy Stoll, Mississippi 2021, ix–xix, <https://doi.org/10.2307/j.ctv1wvnd66.3>; Bart Beaty, *Comics Versus Art: Comics in the Art World*, Toronto 2012.

liknande är viktiga betänkligheter. På samma sätt behöver figurer som skapats i förhållande till judiska publikationsindustrier förstås i förhållande till sina produktions-, distributions-, och konsumtionsförhållanden.

Och i samtliga fall behöver figurerna förstås i förhållande till den ombytliga process som ibland kallas för genreformation: de pågående förhandlingarna mellan produktions- och konsumtionsaktörer som sätter och förändrar ramarna för vad som kan eller inte kan, bör eller inte bör, betraktas som tillhörande en genre, som till exempel superhjältegenren.³⁶ Inte minst är fält och genreformation viktiga att ta med i beräkningen eftersom det är inom dem som ramarna sätts för vem som får lov att skildras som superhjälte och hur, vem som har möjlighet att skildra olika former av identifikation och under vilka förhållanden de kan göra det.³⁷

Det går till syvende och sist inte att hävda att det finns en sorts judiskhet som förenar alla människor som identifierar sig som judiska; inte heller kan vi hävda att samma alternativ, exakt samma sätt att vara judisk, fanns på 1940-talet som på 1960- eller 1990- eller 2020-talen. Inte heller kan vi hävda att samma externa förutsättningar för judisk identifikation fanns på 1940-talet – historiskt sett en period med särskilt mycket antisemitism i USA – som under det etniska uppvaknandets 1960-tal eller dagens komplicerade, samtidigt välkomnande och antisemitiska, klimat i landet.³⁸ Såväl kulturproduktionens som autentiseringens förutsättningar förändras över tid – och då kan genrekategorin ”judisk superhjälte” inte heller vara beständig eller oföränderlig. Alltså, om vi vill försöka förstå dem på ett djupare plan måste superhjältefigurerna ses som historiska produkter av historiska processer, och inte minst då som produkter av historiskt betingade kodningsprocesser.

Avslutningsvis kan vi då återgå till något jag nämnt ovan, att judiska grupper och individers minneskonstruktion också kräver glömska och att

36 Jfr. Jason Mittell, *Genre and Television: From Cop Shows to Cartoons in American Culture*, New York 2004, <https://doi.org/10.4324/9780203957837>.

37 Kapitlen i Sean Guynes & Martin Lund (red.), *Unstable Masks: Whiteness and American Superhero Comics*, Columbus 2020, <https://doi.org/10.26818/9780814214183>, ger exempel på hur viktig vithet har varit och är för den vardaliga produktionen av superhjeltefigurer.

38 Roskies ger i inledningen till *Usable Past* en svepande bild av hur föränderligt minneslandskapet och tillgängligheten av möjliga användbara förflutna har varit; en bild som sträcker sig mycket långt bak i tiden tecknas i Michael L. Satlow, *Creating Judaism: History, Tradition, Practice*, New York 2006. Jfr. Karen Brodtkin, *How Jews Became White Folks and What That Says About Race in America*, New Brunswick 1998; Leonard Dinnerstein, *Antisemitism in America*, Oxford 1994; Eric L. Goldstein, *The Price of Whiteness*, Princeton 2006, <https://doi.org/10.1515/9780691207285>; se också Matthew Frye Jacobson, *Roots Too: White Ethnic Revival in Post-Civil Rights America*, Cambridge 2008; David R. Roediger, *Working Toward Whiteness: How America's Immigrants Became White. The Strange Journey from Ellis Island to the Suburbs*, New York 2005.

identifikationen av något som autentiskt judiskt är en process och en klassifikationskamp snarare än en enkel beskrivning. På liknande sätt kan vi säga att serieskapare gör val när de kopplar en figurs judiskhet till, till exempel, golemfigurer, Förintelsen, eller en viss typ av religiositet, och att dessa val utesluter andra möjliga val. Om en figur till exempel knyts till ortodox judendom, ja, då utesluts liberala och sekulära judendomar.

Vi bör i det här sammanhanget inte glömma att kategorin ”judendom” i sig, som många av oss lärt oss använda den, i någon utsträckning är en teoretisk abstraktion, som – liksom allt prat om ”religion” – inte har något ett-till-ett-förhållande till verkligheten såsom den upplevs av människor som identifierar sig som judiska.³⁹ Vi kan förvisso prata akademiskt om judendom som en religion med olika grenar – reform, konservativ eller ortodox, till exempel – men många av de människor vi grupperar samman i den här kategorin ser inte detta som lika självklart. Och vi bör inte glömma att den här sortens sociala klassifikationskamper är viktiga faktorer i de processer genom vilka identiteter kan göras meningsfulla.⁴⁰ Det är bara genom att förhållas till andra autenticitetsanspråk som en given inställning kan autentiseras och essentialiseras.

Om vi inte lämnar utrymme för den här typen av konflikter och motsättningar och för autentiseringsprocesser som ibland är ömsesidigt uteslutande står vi utan ett språk för att prata om skillnaderna mellan Captain Israel och Diaspora Boy, men också mellan Magneto eller Ragman liksom mellan de båda som produkter av de stora superhjälteförlagen och, till exempel, *Jewish Hero Corps*, vars syfte är didaktisk och fostrande (serien handlar mer än något annat om att lära unga läsare om vissa begrepp, traditioner och personer som upplevs som viktiga bland vissa som identifierar sig som ortodoxa judar i USA).⁴¹ Visst kan vi på ett förenklat och överslätande sätt säga att alla de här superhjältarna ”är” judiska, eftersom de identifieras som det, men den kategoriseringen i sig säger ingenting. Vi behöver ett språk för att säga något om hur de kodas som judiska, vilka intressen som tjänas genom en typ av kodning eller annan, och vilka alternativa förståelser av judiskhet som utesluts genom den kodningen. Så, även om vi vill kalla dem för ”judiska superhjältar” måste vi förtydliga att de kan kodas som judiska på olika sätt, om vi vill undvika att essentialisera eller sopa skillnader och konflikter under mattan.

39 Jfr. Aaron W. Hughes, *Islam and the Tyranny of Authenticity: An Inquiry Into Disciplinary Apologetics*, Sheffield & Bristol 2016, II, <https://doi.org/10.1558/isbn.9781781792919>.

40 Jfr. Bucholtz, ”Sociolinguistic Nostalgia”, 407f.

41 Alan Oirich & Ron Randall, ”The Amnesia Count-Down”, *The Jewish Hero Corps* 1, New York 2003.

Avslutningsord

Med allt detta i bagaget vill jag hävda att det finns en risk i att kategorisera de här figurerna som ”judiska superhjältar”: de kan lätt avhistoriseras, skärmas av från de omständigheter och förutsättningar som en gång gjort det möjligt för dem att skapas på just det sätt de faktiskt skapades, och som fortsatt möjliggör för figurerna att kunna omskapas och förändras kontinuerligt över ibland mycket långa tidsspann.

Att skifta från att tala om ”judiska superhjältar” till att studera till exempel ”judisk-kodade superhjältar” är då inte bara en abstrakt teoriövning eller en roande men i slutändan onödig språklek, utan ett praktiskt språk- och perspektivskifte: Det tvingar oss att inte bara fråga oss vem det är som skapat figuren och vad det är vi ser i figuren (ett angreppssätt som Caplan fått stå som representant för), utan också, kanske viktigast av allt, hur den här figuren har skapats och tillskrivits ett innehåll som är tänkt att förstås som judiskt, och för vem – till vilken publik och till vilka syften – de har skapats.

Skiftet leder vår uppmärksamhet från produkt till process, från innehåll till kodning och därigenom från att normativt avmaskera en inneboende identitet till att undersöka en identifikations- och autenticitetprocess som gör det enklare att historisera det vi undersöker. Detta i sin tur förflyttar judiskhet från en position där dess betydelse kan tas för självklar till en plats där judiskhet kan analyseras på olika sätt, från olika perspektiv. Jag tror att ett sådant skifte behövs om det ska bli möjligt att göra den typ av grundforskning som jag saknade för åtta år sedan, och som jag saknar än idag. Och jag tror, som jag antytt, att den här sortens språk- och perspektivskifte kan behövas också i förhållande till andra judaistiska och religionshistoriska undersökningsområden och ämnen. ▲

SUMMARY

This article explores the construction and classification of comic book superhero characters as Jewish, proposing the term “Jewish-coded superheroes” as an alternative to “Jewish superheroes” in academic analysis. The article is based on Lund’s docent lecture and grounded in an ongoing research project that aims to analyze around 100 superhero characters characterized by their creators as Jewish. I argue that the label “Jewish superheroes” is often applied in an ascriptive and normative manner, rather than analytically. By using the term “Jewish-coded superheroes”, I contend that researchers can better focus on understanding how these characters are inscribed with attributes intended for readers to recognize as Jewish, as well as the practical interests those codings may serve. The article re-

views previous research and popular science works that often essentialize Jewishness, advocating instead a historicizing and process-oriented analysis. I emphasize the importance of viewing superheroes as products of historical and cultural processes of identification and authentication rather than as bearers of inherent, essentialized identities. By examining authentication processes and classification struggles, researchers can gain a deeper understanding of how Jewishness is constructed and represented in the comic book field and beyond. The article concludes by calling for a shift in perspective within comics studies, advocating a transition from identifying “Jewish superheroes” to analyzing how these characters are coded and authenticated as Jewish. This shift, I argue, enables a more theoretically nuanced and historically grounded understanding of Jewishness in comics.